

Základní charakteristiky polit. stran:

- a) Dobrovolné, trvalé, otevřené útvary s formálním a exkluzivním členstvím, přičemž členové sdílejí společné principy či zájmy.
- b) Usilují o politickou moc (buď pro ni samotnou či s ohledem na obecné dobro).
- c) Této moci se snaží dosáhnout prostřednictvím voleb (na rozdíl od zájmových skupin či hnutí).
- d) Zaměřují se na širokou škálu sociálních a ekonomických problémů.

Pramen: Říchová, B.: *Úvod do ...*, 2002
Heywood, A.: *Politologie*, 2004

Politická strana - definice

Slovo politická strana odvozeno od slova „pars“, tj. část nebo díl.

Minimalistická definice **G. Sartoriho**:

"politická skupina, jež se účastní voleb, jež je schopna jejich prostřednictvím prosadit své kandidáty do veřejných úřadů"

Další kritéria (La Palombara - Weiner, Chmaj - Sokol - Zmigrodski, Novák):

- trvalost organizační struktury
- existence místních územních struktur a centrálního vedení
- ideologická orientace či prezentace určitého programu nebo základního politického cíle
- snaha získat společenskou podporu

Ústava ČR o politických stranách:

„Politický systém je založen na svobodném a dobrovolném vzniku a volné soutěži politických stran respektujících základní demokratické principy a odmítajících násilí jako prostředek k prosazování svých zájmů:“

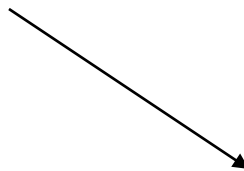
(Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., článek 5)

Schéma základního společenského štěpení

kontext historického zrodu polit.stran

19. století:

Konzervativci <—> Liberálové
(aristokracie) (buržoazie)

20. století:

Buržoazní strany <—> Socialistické strany
(vlastníci) (proletariát,
pracující)

Institucionalistický přístup k vysvětlení původu stran

- Autor: Maurice Duverger
- Dílo *Les partis politiques (Politické strany)*, publikované poprvé roku 1951
- Představuje základní pramen k tématu politických stran a stranických systémů
- Podává základní typologii politických stran

(Pramen: Novák, 1997)

Zákl. typologie stran

Podle struktury strany:

- strany masové
- strany kádrové

Podle původu strany:

- volební a
parlamentní strany
- mimovolební a
mimoparlamentní
strany

(Pramen: Novák, 1997)

Další vývojové typy politických stran:

3. Catch-all-party (neboli všelidová strana)

Pojem zavádí německý politolog **O.Kirchheimer** pro popis typu stran, který se po 2. světové válce v Evropě značně rozšířil a neodpovídá ani straně kádrů, ani straně mas. Odráží také vnitřní proměnu původně masových stran.

Znaky catch-all-party:

- omezení ideologické náplně
- zvýšení úlohy stranického vedení
- snížení významu individuálního členství
- menší důraz na úzké dílčí zájmy
- zajištění přístupu k různorodým skupinovým zájmům

4. Strana kartelu

Typ navržený politiky **R.Katzem** a **P.Mairem** – vzájemné prolínání se polit. stran a státního aparátu na úkor dosahování specifických programových cílů (*zatím hypotetický koncept*)

Shrnutí

Počátkem 20. st. se strany a stranické systémy staly politickým výrazem sociálních a jiných konfliktů, jimiž žila společnost kolem nich.

Funkce politické strany

1. **reprezentace** - funkce může být ohrožena v momentě přechodu na stranu kartelu
2. **formování a doplňování politických elit**
3. **formulování cílů** – s nástupem „catch-all“ se funkce částečně vytrácí
4. **artikulace a agregace zájmů** – strany představují mechanismus, skrze který společenské skupiny prosazují své zájmy
5. **politická socializace a mobilizace** – strany působí jako katalyzátor společenských konfliktů, které současně integrují, budují loajalitu k dodržování pravidel
6. **organizace vlády**

Historicko-konfliktní přístup k vysvětlení původu stran

- Nejznámější představitelé: americký politolog S. M. Lipset a norský politolog S. Rokkan.
- Dílo *Party Systems and Voter Alignments* (*Stranické systémy a uskupení voličů*), publikované roku 1967.
- Při analýze stranických systémů považují za rozhodující historicky podmíněné konfliktní vztahy (*cleavages*) – dodnes všeobecně uznávaná teorie

(Pramen: Říchová, 2002)

Lipset a Rokkan vymezili 4 základní štěpné linie

- 1) třídní štěpení společnosti (vlastníci vs. pracující), př. hlavní západní ideologické strany
- 2) napětí mezi státem a církví, např. křesťanské strany
- 3) napětí mezi městem a venkovem (venkovské zájmy vs. průmyslové zájmy), např. agrární strany
- 4) rozpor mezi centrem a periferií (centralisté vs. autonomisté), např. u nás strana Moravané

Pramen: Novák, 1997

+ další současná štěpná linie:

- 5) materialismus vs. postmaterialismus, např. Strana zelených

Konfliktní linie v zemích střední a východní Evropy

Nejdříve komunistický režim vs. antirežimní opozice

Následně rozpad na:

- a) socio-ekonomickou konfliktní linii transformace
- b) nacionalistickou konfliktní linii transformace

Maurice Duverger – typologie stranických systémů dle počtu stran

Francouzský politický sociolog M. Duverger v 50. letech 20. století rozdělil stranické systémy jednoduše podle počtu stran:

1. systémy s jednou stranou – **monopartijní**

Jedná se o nedemokratické režimy.

2. systémy se dvěma stranami – **bipartijní**

V systému spolu soutěží dvě velké strany, které se v časovém intervalu střídají u vlády.

3. vícestranické systémy – **multipartijní**

Jean Blondel – zohlednění „velikosti“

- další francouzský politolog, navazoval na Duvergera
- soustředil se výhradně na soutěživé systémy
- doplnil typologii o faktor velikosti politické strany

1. **Bipartismus**, typický příklad Velká Británie, USA
2. **Systém dvě a půl strany**: jedná se o bipartismus doplněný o tzv. *pivotální stranu* ("jazýček na vahách")
3. **multipartismus s dominující stranou**: jedna strana dosahuje pravidelně přes 40 procent hlasů, je soustavně vládní stranou, zpravidla ale nemá absolutní většinu
4. multipartismus **bez dominující strany**

Přesné kritérium jak rozlišit malé a velké strany neexistuje. Irský politolog **Peter Mair** považuje za velké strany ty, které získávají soustavně přes 15 procent hlasů, ostatní jsou malé strany.

Sartoriho základní typologie stranických systémů:

I. SYSTÉMY JEDNÉ POLIT. STRANY

- a) systém jedné strany
  - b) systém s hegemonní stranou
  - c) systém s převládající stranou
- nesoutěživé
(nedemokratické)

II. MULTIPARTIJNÍ STRANICKÉ SYSTÉMY

- d) dvoustranické systémy (bipartismus)
- e) umírněný multipartismus
- f) extrémní či polarizovaný multipartismus
- g) atomizovaný systém

(Pramen: Cabada-Kubát, 2002)

Volební systémy

Základní členění volebních systémů na dvě skupiny:

I. Většinové volební systémy

II. Poměrné volební systémy

Většinové volební systémy

Jsou historicky starší.

Běžně se rozlišují dvě podskupiny:

a) Relativně většinové volební systémy

Jsou založeny na principu „**vítěz bere vše**“. Běžně se používá rovněž anglický ekvivalent „**first past the post**“. V rámci **jednomandátových volebních obvodů** kandidují jednotlivci (nezávislí nebo nominováni politickými stranami).

Př. USA, Velká Británie, země Commonwealthu, Francie ve druhém kole

b) Absolutně většinové volební systémy

Podmínkou pro vítězství je získání nadpoloviční většiny hlasů.

Př. Volby do Senátu PČR, 1. kolo voleb ve Francii, aj.

Poměrné volební systémy

- princip poměrného zastoupení
- volba v rámci systému listinných kandidátek
- přítomnost volební klauzule
- **určující je metodika přepočtu hlasu na mandáty**

Doporučená literatura k tématu

- Fiala, P., Strmiska, M.: *Teorie politických stran*. Brno: Barrister&Principal, 1998.
- Novák, M.: *Systémy politických stran*. Praha: Slon, 1997.
- Weber, M.: *Metodologie, sociologie a politika*. Praha: Oikoymenh, 1998. Kap. Politika jako povolání (str. 246-296).